

Makitu: Bible for 1 John, 1 Peter, 2 John, 3 John, Galatians, Jude, Mark, Philemon, Philippians

Formatted for Translators

©2022 Wycliffe Associates

Released under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Bible Text: The English Unlocked Literal Bible (ULB)

©2017 Wycliffe Associates

Available at <https://bibleineverylanguage.org/translations>

The English Unlocked Literal Bible is based on the unfoldingWord® Literal Text, CC BY-SA 4.0. The original work of the unfoldingWord® Literal Text is available at <https://unfoldingword.bible/ult/>.

The ULB is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

Notes: English ULB Translation Notes

©2017 Wycliffe Associates

Available at <https://bibleineverylanguage.org/translations>

The English ULB Translation Notes is based on the unfoldingWord translationNotes, under CC BY-SA 4.0. The original unfoldingWord work is available at <https://unfoldingword.bible/utn>.

The ULB Notes is licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

To view a copy of the CC BY-SA 4.0 license visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Below is a human-readable summary of (and not a substitute for) the license.

You are free to:

- Share — copy and redistribute the material in any medium or format.
- Adapt — remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially.

The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.

Under the following conditions:

- Attribution — You must attribute the work as follows: "Original work available at <https://BibleInEveryLanguage.org>." Attribution statements in derivative works should not in any way suggest that we endorse you or your use of this work.
- ShareAlike — If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original.
- No additional restrictions — You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Notices:

You do not have to comply with the license for elements of the material in the public domain or where your use is permitted by an applicable exception or limitation.

No warranties are given. The license may not give you all of the permissions necessary for your intended use. For example, other rights such as publicity, privacy, or moral rights may limit how you use the material.

Mark

Chapter 1

¹Imi mu Kaem namar Jisas Kraist ko dugu duap iru la wre. ²Propet Isia ko garek ningi balam, "Arigal ko aninga den gilalong kari ninga lage nungok ko mu ani beteram se nengeta tairam. ³"Kakirip bo sor karimet mena mu te aiwoso, 'Biga ko lage nungal ko, te aolak oluwok ko mu dungumral ko'". ⁴Tom Jon tairam, mu nu sor karimet mena mu te baga se karimet grisplangmon ko nunga manaruse, grisplaga mu yu te nunga mua aruwu kaso. ⁵Juda wonong ko se Jerusalem ko karimet lilim la kote taiman. Nongomang grunguman se yu Jodan te nunga mua aruwram. ⁶Jon, kamel ko kumik guang kataram, ko luan te isi guruga mu belelek ko guang, se kituwrek se muning ningo na ko nunga nokaso. ⁷Den apukoso le iwita balu kaso, "Kari bo ani agowom kaoram le tai woso mu aninga kiaran, nu sokel karogo ana tara kaprik le ko doleng gomang ko lakira ko mayang kutuwrek ko me terong. ⁸Ani yu te ninga mua aruwasam, bre nu mu Bur Laili te ninga mua aruwrok ko." ⁹Tom mu te Jisas Galili koma sang ko Nazaret baga beteram le Joden tairam, se Jon yu Joden te mua aruwram. ¹⁰Tom Jisas yu bowa beteram le artuwram, mu duruk wonong korang kaigam se Kaem ko Bur Laili kumik kualai tai kaparam, inangnang biton iwita, ¹¹se korang bo iwita balam, "Ni aninga kurang angamang motam. Nunguru ka ko amilmil asam." ¹²Se Bur Laili kitigurugam lak sor diwang te namarem. ¹³Sor diwang nung te kowar kalal foti ko bagaram, se Satan kote artam le gomang motam ira arigam. Tom mu te engel lo taiman le sangorman. ¹⁴Tom Jon ilu talipman, mu Jisas Galili tairam le Kaem lak bagara ningo mu ko dugu duap apu kaso. ¹⁵Le balu kaso, "Kam tai artam, Kiem ko daiga bagara ningo mu pingi aram. Grispalagal le den ningo wre ko nengemang ningi nunguning aruk ko." ¹⁶Tom gagi Galili noregen kaoram nama se, mu Simon ko wira Andru lak wal ko dagarok sapavman se nongorkam, nuna mu wal tata ko kari. ¹⁷Jisas nunga maonam le mam, "Tairal agowom kaoral, se kari nunga tagira ko munan ninga kausek ko." ¹⁸Wurtuk la nunga dagarok beteman le kowom karoman. ¹⁹Bo karo kasu nama se, mu Zebedi ko namar James ko wira Jon lak nongorkam; nunga dal ningi dagarok biri sinman. ²⁰Nunga auram se nunga nonet Zebidi se nunga wura kari karo, nunga awuman le barasaman kowom karoman. ²¹Tai Kapenam artaman, le ubo Sabat ko kam te, Jisas ubo kawan ningi kasunaguram le kausa bita kaso. ²²Se karimes ko kausa ikiman le nunguru pitik mamam, mu awuk nu nononga garek mango iwita me nunga kasuru kaso nu kari nup biga karo iwita nunga kasuru kaso. ²³Tom umu te kari bo bur memek karo ubo kawam ningi baga airam niaram, ²⁴le balam, "Jisas Nasaret ko ni awuk anananga bitar ko? Ni anananga maguwur ko e? Ani nika kisas. Ni Kaem Laili!" ²⁵Jisas bur memek nung kaoram le mam, "Kerang kalo le bitar le artu ko!" ²⁶Bur memek nung kari mu gurugam se tagaram se biga la nia kika se beteram le artam. ²⁷Karimes suen la nunguru pitik mamam, le nunumi isaru grungmu kasan, "Ewere anape? Kausa bo iru sokel karo! Bur memek nunga manarso se korang ilu glingsan!" ²⁸Galili sor ilim la karola ko nirung iki glingman. ²⁹Tom kagin kawam beteman le artaman, mu Simon se Andru lak nunga kawam te namaman, James se John karotla nongorak namaman. ³⁰Simon ko nome kuera kowar karo aniwaram, se Jisas ko manaru glingman. ³¹Se kote namaram, le kuting te iluwam le patovram; kuera kowar beteram, se nunga na yu nunguru kaso. ³²Baingam awuruilwam, se karimes ikes karo se bur memek nungumik ningi anira mu nongorak kote taiman. ³³Wonong karimes lilim la taiman le kawam korang ira baguman. ³⁴Karimes suen biga kuera ikes duap duap karo mu nunga nungam se nongeman le bur memek suen biga nunga karo parusuwuram se karimet nunga beteman, le nuguring karotla kaalam se me munakman mu awuk nuna ko ika biga. ³⁵Trombigala, sor me hukiram la; barasam sor karimes mena were te nuet lak munakruk ko namaram. ³⁶Simon se miglom sang karo ko kupuman. ³⁷Ariglingman le manorman, "Karimes suenla nika sorgi wasan." ³⁸Nunga maonan le mam, "Sor sang te karo namanak, se karimes umu te mu karo nunga manek ko. Ani duap ovore ko tairam." ³⁹Koma Galili lilim la te gregam, nunga ubo kawam ningi Kaem den apuram le bur memek nunga karo parusuwuram. ⁴⁰Kari bo kumik laira guturum wre kote tairam. Lak wosonga kaso; bagura kulukam le mam, "Aga sangaru ko terong agi mu, kuera ikes ewere suwur se aga ningo arigek ko." ⁴¹Gomang batagam, se kuting garungam le kautam, le maonam, "Angamang kisasam nungur ko." ⁴²Pasakla kuera ikes kumik te mu meneram, se ko ningo tam. ⁴³Jisas sail karo la maonam le beteram se namaram. ⁴⁴Ivita maonam, "Kagirip bo me manaru ko am dirme kagin supuling kote namar le nima nu kasuru, le munan Moses balam mu bitar, se ka ningo taem mu ko ikimon ko." ⁴⁵Bre nu namaram mu kuring me kaalam am bigala balu kau karo gregam, le negeram se Jisas wonong wonong girok ko mu kowar ari kaso, le sor karimes mena mu te bagakaso. Bre wonong sor ilim la ko karimes am kote taiwakasan.

Chapter 2

¹Tom peleram wonong te Kapenam tairam, mu karimes ko taira mu ko iki glingman. ²Karimes kote taiman se kawam korang sisiram, se Jisas munak den nungaru kaso. ³Se kari ilaglailagla kari bo doleng kuting kuera; bre giman le ilak kote taiman. ⁴Kuring bo te nuna ilak kote kasunagumon ko wre mena, wre se ilak kawam gul te taringiman le gul pagorman, le mat te ani waram, bre karo beteman se Jisas moke te tai kaparam. ⁵Jisas nongomang ningi nunguning, bre arigam le kari doleng kuting kuera bre maonam, "Kurang ka memek ani suwu saperem." ⁶Kam umu te Moses ko lo ko garekmango sang karo dagi waman, mu nongomang ningi maman, ⁷"Kagirip ewere anape ko iwita balam? Am balu paguwuram! Kagirip bo karimet nunga memek kutugra me kiso am Kaem kota suwanta sele?" ⁸Jisas wurtukla ko bur ningi iki paguwuvman mu ko ikam. Le nunga maonam, "Nina nape ko nengemang ningi suwuta iki wasan? ⁹Awuk bre kari doleng kuting kuera wre maona ko gueak, 'Ka memek kutugrem' o maona 'Brasu le, ka anira kuwim gi, le aolak ilup ko'?" ¹⁰Bre ni te iki le Kari ko Namar mu ali imi te karimes nunga memek kutuwrok ko sokel karo, le kari doleng kuting kuera mu maonam, ¹¹"Ani ka manorsam, barasu le, ka anira kuwim gi, le ka kawam te namar ko." ¹²Am pasakla barasam ko ainra kuwim giam, le karimes suen la nomotam te kawam beteram le namakaso, se karimes lilim la pitik maman le Kaem nup biga tuman, le balman, "Ana kiwem bo iwita me aringman." ¹³Barasam aratam le gagi Galili norogen te namaram, se karimes biga kote taiman, se nunga kasuru kaso. ¹⁴Tom aolak iluwam nama se mu Levi Alpius ko namar mu takis tata ko kawam ningi dagi waram mu auram, "Agowom karo ko." Se barasam le kowom kaoram. ¹⁵Levi Jisas ilak ko kawam te namaram le na inang bita tuam, se takis tata kari se karimes Kaem kagin ningi me bagara biga tala karoman ilak taiman le nayu no gi wa kasan, ko miglom nongorak. ¹⁶Parisi sang Moses ko lo kagin ko garek mango aringman le balman le maman, "Sowore awuk se takis tata kari se karimes Kaem kagin ningi me bagara wre nongorak nayu naso?" ¹⁷Tom nu den imi kiam mu nu iwita nunga maonam, "Karimes nungumik guang te ikes mena mu saonga kari me kupusan; karimes kuera ikes karo mu sele. Aninga taira mu karimes diram bala mu nunga aurek ko me tairem, bre karimes Kaem kagin ningi me bagara wre nunga tairem." ¹⁸Kam mu te Jon ko miglom se Parisi karo na kaola ko munan ningi bagaman. Se karimes sang kote taimam le manorman, "Mu awuk se Jon ko miglom se Parisi karo na kalowasan se niki miglom lo mu mena?" ¹⁹Se Jisas nunga den koma beteram le mam, "Awuk tom kari iru imes tauko mu bagoso mu ko saonga karimes mu na kalomon e? Tom nu nongorak bagoso, mu nuna me kalomon e." ²⁰Bre tom kam taewoso mu te nunga kari iru imes tauko mu ilu lak namomon, kam mu te sele, na kalomom ko. ²¹Kagirip bo guang bilik bo iru taso le guang bilik bo gigira mu karo me biriso. Uwuta mauk mu guang bilik iru mu guang bilik gigira mu barukok ko, se mutinan mu eng bigaruk ko. ²²Kagirip bo wain iru mu wain te langira ko mel gigira mu te wain me langiso. Mu awuk wain iru mu negruk se wain te langira ko mel gigira mu paok se wain se te langira ko mel mu wetete mangomon ko. Bre se, wain iru mu wain te langira ko mel iru tla te langisan. ²³Sabat ko kam te Jisas kon ningam ningi aolak iluwam nama kaso se ko miglom kon nuning gigi no kasan. ²⁴Parisi lo nongorkaman le maman, "Ariko, awuk se kiwem imi ubo ko munan te aniso mu kaola biga bre uwuta masan?" ²⁵Nu nunga maonam le mam, "David ko kari karo nunga dugu duap me kauman ikiman e---tom na ko kueman le---" ²⁶ubo kawam ningi kasu naguram kagin supiling Abiata ko kam te le na laili kagin supuling la nana wre nu nam, le sang kari ilak mu nongoram se no glingman?" ²⁷Jisas balam le mam, "Ubo kagin[Sabat] mu Kaem nungam le kari tuam, kari nungam le Sabat me tuam. ²⁸Butase, Kari ko Namar, mu Sabat ko Biga."

Chapter 3

¹Jisas akingtla aolak iluwam ubo kawam ningi namaram, tom umu te kari bo kuting bo magaram mu karo bagaram. ²Karimet sang nunguru ari kuagu wakasan kari wore kuting nungok se sele den te atumomon ko. ³Jisas kagirip kuting sang magara mu maonam, "Brasu le karimes nunga kusumri sanamir ko." ⁴Le karimes nunga maonam, "Awuk Sabat ko kam te mu kiwem ningo betenak ko agi kiwem memek betenak ko; bo sangornak ko agi maguwanak ko?" Bre nuguring sisi sapram. ⁵Karimes nongorkam bre nongomang motam aora biga se nunga ko gomang magaram, se kari wore maonam, "Kiting dungumur ko." Se kuting dungumram se kuting memek mu pasakla nongoram. ⁶Parisi lo uwuta aringman mu pasakla namaman Herod ko bala mu nongorak den kaloman le lage kupu kasan aguwala bita maguvmon ko. ⁷Jisas, ko miglom, karo aking gagi duap te namaman, se karimes biga nunguning o Galili se Judia ⁸se o Jerusalem ko se o Idumia ko se Joden koma sang ko oTyre se Sidon ko karo tala. Wura ilu wa kaso mu ko den ikiman, mu karimes biga nunguning kri kote taiman. ⁹Ko miglom lo nunga maonam dal bo aringmon se te araga daiogok ko, mu awuk karimes biga nunguning kiri ira muruman. ¹⁰Karimes biga tala kuera ikes nungumik te mu suvu waram, bre se awiriya ikup yeman karo mu kote tai kasan kuting nungumik te bitiruk ko. ¹¹Tom bur memek arigilingi kasan, mu koma te dagulu glingi kasan le nia kika se balu kasan, "Ni Kaem ko Namar." ¹²Se nu sail karo tala nunga manarukaso me nu wetang te betemon ko. ¹³Duruk matangar bo te namaram, le kari sang nunga auram se kote taiman. ¹⁴Se twelve nunga atumu kiram se ko miglom ko artaman lak bagomon se nunga beteruk se namomon le Kaem den balmon ko, ¹⁵le sokel nongoram bur memek karimes nungumik ningi wre nunga karo parusuvmon ko. ¹⁶Twelve nunga atumu kiram mu: Simon, nup beteram Pita mam; ¹⁷James ko wira John lak, Zebedi ko namariri, le nunup beteram Boanages mam, nunup ko nunguning mu, pure ko namariri; ¹⁸le Andru, Pilip, Batolomiu, Matiu, Tomas, James Alpius ko namar, Tedijs, Simon Zealot ko, ¹⁹se Judas Iskariot, Biga kari memek nuguting te bitiruk ko. ²⁰Wonong te namaram, se akingtala karimes artaman laturman, se nayu namon ko me terong. ²¹Ko gue suwan uwuta ikiman mu tamon ko nama gilingman, le maman, "Ngualso pa." ²²Yuda kagin ko garek mango o Yarusalem taiman mu maman, "Wit maerap supuling kumik ningi bagoso" le "Ko sokel te bur memek nunga karo parusuwuso." ²³Jisas nunga auram se kote taiman se den pangan te nunga maonam, "Satan awuk kota numi karok se artuk ko?" ²⁴Wonong supiling bo ko karimes karo paok ilagla aruk mu terong me bangomon e. ²⁵Kawam bo ko karimes pagmon ilaglamon mu bagara terong me arigmon. ²⁶Satan barasuk le kota numi karo barimaruk, mu nu magaram. ²⁷Se kagirip bo kari sokel karo mu ko kawam te tere nauk ko mu girok le kari mu ilu taiprok, mu sele nu ko kawam te tere nauk ko. ²⁸Ani nunguning ta ninga manorsam, karimes nunga memek lilim la Kaem am suwu sapuruk ko, nogorang nungamli memek ta wre, ²⁹bre awiriya Bur Laili ko balu maguworok mu ko memek mu kutuwu sapra ko me terong." ³⁰Jisas iwita balam mu awuk nuna iwita balu kasan, "Sumu bur memek karo." ³¹Se ko nuam se ko wirari ko taiman. Le wutangi baga se ko den beteman, nongote taerok ko. ³²Karimes laturman lak bangaman mu manorman, "Ka niam se ka wirari ka ko taeman le wutangi bagase, ka ko nomotam bitasiniso." ³³Nunga munak koma balam le mam, "Awiri aninga aeam se aninga wirari?" ³⁴Muagrugam le laturman lak bagaman mu nongorkam le balam, "Arigal ko, imi mu aninga aeam se aninga wirari!" ³⁵Awiriya Kaem ko gomang motam te aniso mu karoso umu aninga wira, se agoras, se aeam."

Chapter 4

¹Karimet bigatala gagi norogen te latru glingman, se aking duap beteram le nunga kasurukaso. Dal bo gagi ningi bagaram, mu awete araga daigam. Karimet biga nunguning gagi norongen te bolola awuman. ²Den pangan te kausa suen biga nongoram, kausa nongoram mu te iwita nunga maonam. ³"Nede tagirako! Ningam betera kari bo na muguri aguwoko namaram. ⁴Tom na muguri waram, mu sang lage te kapaman, se inangnang taiman le naman. ⁵Sang ali sor welang mena, sor manga karo wre te kaparam. Na muguri mu pasakla gurek pagam, mu awuk ali ningo mu mena wre se. ⁶Bre tom worem basam, mu nunga kaeiam se marakaman, mu awuk nungumik yager mena wre se. ⁷Na muguri sang sor mayang kore karo wre ningi kapaman. Mayang kore karo mu aragaman le nunga isigrungman, se nunguning me kapaman. ⁸Na muguri sang ali ningo wre te kapaman le aragaman le nunguning kapaman teti, siksti, andret." ⁹Le nunga maonam, "Awiriya dogowa karo agi mu ikioko!" ¹⁰Tom Jisas kota bagaram, mu kagrip sang kumik duap te se ko miglom karo den pangan ko duap ko isaruglingman. ¹¹Se nunga maonam, "Kaem ko bagara ko duap dugu yumura mu nenenga kausam. Bre o wutangi bagara mu lo mu melsak suenla mu den pangan te, ¹²se luangmon, mu loksan, bre me aringmon, se nodokwa betesan, aing mu bitaglinsan, bre me ikimon, butale mu grisplaksan se Kaem nunga memek suwuso le." ¹³Nunga maonam le mam, "Nina den pangan ewere ko nunguning me ko kisan e? Suwuta mu awuk den pangan suenla ko nunguning ko ikial ko?" ¹⁴Na aguwa ko kari den aguso. ¹⁵Lage te bagara, mu den ikisan. Tom den ikisan, mu Satan pasakala taiso le den nunga ningi aguman mu giso. ¹⁶Se inang muguri ali manga karo mu te kapaman mu; mu, tom den ikiman mu amilmil karo taman. ¹⁷Bre nungumik yager mena, se tom tukunang ko bagaman. Le tom den ko kager daong brasam, mu pasakla dagulu namaman. ¹⁸Se sang mu mayang tangma kore karo wre ningi kapaman[aguman]. Umu mu den ikiman, ¹⁹bre ali ko namgiam se mel karo bagara ko ika se mel sang sang karo ko nongomang gia wutunagusan le den mua mituwasan, se nunguning me kapos. ²⁰O ali ningo te aguman mu o den ikiman, le taman le nunguning kapaman teti, siksti, se undred ko nunguning kapaman. ²¹Jisas iwita nunga maonam, "Awuk tom ni galep kasasam le kawam ningi karo kasunagusam mu ni mel bo te ira kaluwasam agi anira kuwim bowa ningi betesam e? Mena ni karo kasunagusam le galep ko kuwim te betesam. ²²Butase mel bo kaluwanak ko me terong, mel bo yumura te anirok ko me terong. ²³Brese awiria dogowa kumik karo agi mu den imi ko nunguning ko ikok ko!" ²⁴Nunga maonam le mam, "Den ko nunguru sinartalko, munan aguwaya ni bo kote betesam, uwutatla nika te betemonko wo, le am bo karo kisimon ko wo. ²⁵Muawuk awiria mel karo mu bo karo tumon ko, le awiriya mel mena, mu am nuamur godek ta kote wre mu am kote tamon ko wo." ²⁶Le akingtla den pangan te iwita balam, "Kaem ko daiga bagara(kingdom) mu kari bo na muguri aguso iwita. ²⁷Le aniso barrasso, le me ko ikiso, se na muguri mu gurek pakso le arakso. ²⁸Se ali welang mu sangarso se arakso le nunguning kapaso: Giriso gurek pakso, lagoso gawa beteso, le nunguning kapos. ²⁹Tom nunguning garukso, mu nu pasakla nama nunguning giso mu awuk nunguning garuk aram wre se." ³⁰Akingtla balam, "Anape den pangan bokoro balnak se Kaem ko daiga bagara (kingdom) wetang awurok ko. ³¹Tam muguri bo godektir nunguning bre turan, se agusan. ³²Gurek pakso le arakso, le ningam ko tam nunga kiaso, le kower bibia awuso, se inangnang taisan le nunga kawam ko tamarom te kalosan." ³³Den pangan suen biga te nongorak monokakaso, den ko nunguning tamonko, ³⁴pempem la den pangan te nongorak monokakasan. Bre tom nu kota baga kaso, mu nu melsak suenla wetang te ko miglom nunga manaru kaso. ³⁵Worem umu te sor awuruiluwam, se ko miglom nunga maonam, "Gagi koma sang te kasu kapanak ko." ³⁶Se Jisas ilak, karimes nunga beteman, le dal te arangman le namaman. Se dal sang nogowom karoman. ³⁷Pengtla dula samamer barasam, se gagi kelega dal ningi kapakaso le korang artukaso. ³⁸Bre Jisas mu dal nukum ko, anira kuwim bo te aniwakaso. Se mumurman le, manorman, "Kausa kari, ana kuenak ko negawasan bre ni awuk ko kisasam?" ³⁹Brasu sanamaram, le dula kagus mauko maonam, le gagi maonam, "Malin tagir ko! Kagus meko!" Se dula kagus mam, se sor am malin tagi beteram. ⁴⁰Le nunga maonam le mam, "Nina anape ko nguangsang? Awuk nengemang ningi me nunguning aso e?" ⁴¹Ilomla nguangra nunga ira muram se nunumi manorman, "Imi awiri, se dula se gagi kuring ilusan?"

Chapter 5

¹Gagi komasang te taiartaman, Gerasin nunga sor te. ²Tom Jisas dal beteram le kapavram, mu pasakla kari bo bur memek kumik ningi bagara mu matmat beteram le kote tairam. ³Kari mu matmat te ani bagakaso. Kagirip bo ilu taliprok ko me terong, sen te ta wre am mena. ⁴Kam suenbiga sen aora biga wre te doleng kuting kalo talipakasan. Bre sen melsak mu am batutumu kagaru waru kaso. Kagrip bo am ilu taliprok ko me terong. ⁵Pempem la tirom worem kalal matmat te duruk luan te, ai niase manga kore buguyam mu te numi batutumu kagaru kaso. ⁶Tom Jisas awarla arigam mu naguram kote tairam le koma te bagura kulukam. ⁷Bigala airam niaram le mam, "Jisas, Kaim Biga ko Namar, ani ni karak awuk maim? Ani Kaem Biga ko nup te karak wosongasam, me aga bita maguwur ko." ⁸Mu awuk nu manaru kaso, "Kagirip sowere bitar le artu le namar ko, ni bur memek." ⁹Se iusam le mam, "Ka nip awiri?" Korang te bausam le mam, "Aninga aip mu Lizon, ana suean biga." ¹⁰Gira wuradigi ko lak wosogam me karok se sor koma wre me bitiruk ko. ¹¹Duruk luan umu te buruk suen biga no gi wakasan, ¹²lak wosongan, le maman, "Nanga bitar se buruk nongote namanak; le nungumik ningi kapanak ko." ¹³Se korang nongoram; se bur memek artaman le buruk 2000 nungumik ningi kasunaguman, le ngual nongoman se suenla naguman gagi ningi kapaman le sarangman. ¹⁴Buruk bitaruwra ko kari lo naguman wonong biga se sor wonong lo koma umu nongote namaman le nunga manorman, se karimet meltoya artam bre aringmon ko namaman. ¹⁵Jisas kote taiman le kari bur memek kumik ningi bagakaso, mu aringiman, dagiwakaso, yimel guang kumik te se yawarakala bagakaso; se uwuta aringman mu nguanga kasan. ¹⁶Awiria kagirip bur memek karo mu kumik te munan artam mu arigam mu nungurutla balu pagaru, karimet taiman mu nunga maonam. ¹⁷Se manorman sor koma wre bitiruk le namuruk ko. ¹⁸Tom dal te aragawaram, mu kagirip bur memek kumik ningi bagasan mu lak namuruk ko wosongam. ¹⁹Bre Jisas mena mam, le maonam, "Ka kawam te se ka karimes nongote namar le Biga gomang kisas le ka saongam bre nunga manaru ko." ²⁰Se nunga beteram le Dekapolis namaram le Jisas mel biga kumik te nungam bre balu kau kaso, se karimes ilim la ikiman le ika nunga moram. ²¹Tom Jisas dal te koma sang te kasu kaparam, karimes biga nunguning kiri taiman laturman, gagi norongen te. ²²Se ubo kawam ko biuta kari supuling bo ko nup Jairus tairam, le arigam, le doleng duap ningi bagura kulukam. ²³Le lak gira wuradigi wosonga kaso, le mam, "Aninga nanawus godek kueruk ko pingi aram. Karak wosongasam, tair kiting kumik kual bitar se ko ningo ariogok ko." ²⁴Se kowom kaoram le nama kaso se karimes biga nunguning kiri nunumi karo sora gurungmu karoman le ilak nama kasan. ²⁵Nunga kusumri imes bo yar twolupla ko gue sapawakoso mu karo bagaram. ²⁶Saonga kari suen biga nungarkam, bre ko ningo me arigam, manga la minawuram le am nama maga nanuwaram. ²⁷Jisas ko nirung ikam mu pataga iram le biring ko la tairam le ko guang kumik te mu iluwam. ²⁸Le numi maonam le mam, "Am ko guang la iluwok le aga ningo taiko." ²⁹Tom kautam, mu gue sapawaram mu meneram, se kumik te ikam mu magara konra mu ko ningo tam. ³⁰Jisas marak sokel nako te mu bitatam mu pasakla ko ikam. Mua gurugam le karimes nunga iusam, "Awiri aninga guang kautam?" ³¹Ko miglom manorman le maman, "Karimes biga nunguning kiri ka iramuruman, se ni anape ko suwuta balsam, 'Awiri aga kautam?'" ³²Bre Jisas loga gurugukaso awiria kautam bre arioko.

Galatians

Chapter 1

¹Ani Paul, ani Kari supuling -kari ko ikia te me artem le kari bo me aga atumu baongam, Jisas Kraist se Ba Kaem Jisas Kraist kueram se maragwuram bre aga atumu kereman --- ²le nanga sikisaki agarak bagasan mu nongoma taim le den, o Kaem ko ubo lo Galasia were nengete. ³Ba Kaem se Biga Jisas Kraist ilak nunga nongomang nangara se nongomang lila nengete wo, ⁴Jisas Kraist anananga memek ko numi Kaem kuting te beteram le ana memek ko talipra ningi bagaman mu nanga gi wetang te nanga awuram se tom kam imi ko magara konra, nigi me namanak ko, ⁵nup Biga mu nakola tom suenla. ⁶Ani nunguru pitik maem mu awuk nina am pasakla muagrunngman le Kaem Kraist te ninga arutam bre nibiring tuman. Ani pitik maem mu awuk nina den nirung to ikiman le nunguning ko iwita betesan, ⁷bre den nunguning bo bo mena, sumu am kagirip sang ngual ningarmon ko nengrak kaisan le Kraist ko den nunguning maguvmon ko karo kaisan. ⁸Bre ana agi engel bo duruk wonong te tairok le den bo ninga manok, ana ninga manorman mu turan mena, kakrip mu maguruk ko. ⁹Wulengkla ana balman le aita kakingtala ani balsam, "Kagirip bo den nunguning nina taman mu tairok me ninga manok den bo keletmak ninga manok agi mu, ko magara arigok ko." ¹⁰Awuk aita ani Kari ko bala ningonuam kupusam agi Kaim ko? Agi Kari

nunga amilmil nungarik ko e? Ani kari nunga amilmil nungarik ko am karo kaia wasam agi mu, ani Kraist ko wura kari mena .¹¹Se, aga sikisaki, nina iwita ikial ko den nunguning ani apurem mu karimet bo kote me tairam .¹²Ani kari bo kote me taim, le bo me aga kausam tala. Imi mu, ariga wetang Jisas Kraist ani aisam.¹³Aninga sanamra kira wulengkla Juda kagin karo mu nina ko ikiman , ani Kaem ko karimet am nunguru nunga magu silatikasam .¹⁴Ani kulak la Juda kagin ko duap dugu nunguru ko ikem, aga wonong suwan sang nunga kearem. Ani aga garuk nunga kagin kasa geakam tala ko sinar tok kasam .¹⁵Bre Kaem ko gomang ningo te ani aga atumu kiram tom ani am aiam tuagu ningi bagerem la , le ko gomang nangara ko luan aweta aga auram,¹⁶le ko Namar aninga te wetang awuram, se ani sor awar ko karimes nu ko nunga manek ko, bre ani pasakla kagrip bo lak me tuatrem .¹⁷Le ani Jerusalem kari giriman supiling ko artaman mu nongote me namerem. Bre, ani o Arabia namerem le wuradigi peleram Damascus tairem .¹⁸Yar ilagla suwan biring ko Jerusalem namerem Kepas arigek le ko ikek ko, le lak wik ilagla se ko kowar motam suwan karo ilak bagerem .¹⁹Kari supiling bo karo me nungarkem , James Biga ko wira mu sele karo arigem .²⁰Aitak e ko nengete garek iluwem, mu Kaem moke te me ninga kulursam.²¹Ko wuradigi te mu ani Syria se Cilicia wonong sor te namerem .²²Kaem kagin ko Karimes Kraist ko nongomang ningi nunguning ara mu aninga me kia.²³Bre agog ko mu iwita balu kasan se iki glingman, "Kakirip ota wulengkla anananga bita maguwukaso mu aitak grispalagam le nangamang ningi nunguning koma iluwok ko karo kaia kaso mu aitak ko karimes nunga manarso." ²⁴Le aninga ko Kaem nup patawukasan.

Chapter 2

¹Fotin yar biring ko ani aking Jerusalem namerem, Banabas se Taitus nongorak. ²Kaem namirik ko aga kausam se ani namarem. Se Yesus ko duap duga sor sang ko karimet nunga manaruwasam mu ko nunga manem, kari supuling karimet nunga giwara wre la nunga manem se ikiman--- ani yipi me naguwasam--- agi yipi me naguram. ³Tom mu te Grik kurang kari Taitus mu ani agarak, bre ko kukura guang batagmon ko me sail tagiman. ⁴Tom mu te kari kawel sang nunga beteman se taiman le ana Jisas ko karimet nanga tiguru wakasan. Nengmon se kari ko bala ko talipra ningi baganak ko, ika bita kasan, ⁵bre ana me kua kapaman le nunga bowa naguman, ana den nunguning am nenenga te anirok ko wre ko sail tagiman. ⁶Tom mu te nunga bala kari supuling ma mu bo me aga saongam, nuna kari duap aguwaya mu ani nunga ko ika me aga moso,[Kaem mu ,kari iwita karimes me nunga tuetso]. ⁷Bre, nuna arigman mu ani, Juda mena mu Jisas ko nunga manek ko, o Pita Jisas ko duap dugu Juda nunga manarso iwita. ⁸Oworese, Kaem Pita ko ningi wura ilu Juda nunga sangarso huwutla aninga ningi wura iluso le Juda mena mu nunga sangarso. ⁹Tom ariga sinar aninga ko mu Kaem nongote beteram, mu James, Kepas,se Jon,nunga bala kari supuling ma, mu nangarak suwan awura ko munan te artaman, nuguting sengam mu ani Banabas ilak nangarman, se ana wura ilu Juda mena mu nongote namanak se nuna wura ilu Juda nongote namomon ko. ¹⁰Le ika aninga te aniwaram mu karo nanga manorman, karimet mel ko tukunang wore nunga ko karo ika tanak ko. ¹¹Irurula Kepas Antioch tairam mu Juda mena mu nongorak nayu nogikaso. ¹²Bre tom James kari sang nunga beteram se taiman, mu nu Juda mena mu nunga beteram, worese ani angamang ukuvram se moke pagem le ining tuem. Nu o kari lo taiman le nangimik guang isi paoga ko munak karo artu kasan wre nunga nguanga kaso. ¹³Juda bagaman mu ilim la Cephas karoman , se Barnabas eng karo la nunga kaoram . ¹⁴Tom ani uwuta arigem mu ani ilimlanomoke Caphas manem , ni Juda bre tom ni sor sang nunga bagara aolak karo te nongrak бага ilup mu awukta ni nunga gurugu se Juda ko . ¹⁵Ani awiria nanga bilangra te ana Juda ana sor awar ko mena . ¹⁶Mu ana ikisin kakirip bo Moses ko lo kareso le kari diram ko me artaso bre Jisas Kraist ko gomang ningi nunguning aso bre diram .Ana Jisas Kraist ko nangamang ningi nunguning aram se karimet diram ningo ko artaman Moses ko lo karoman le mena , mu awuk kakirip bo Moses ko lo karok ta wre kari mu kaem moke te me dirmauk i , mena . ¹⁷Tom ana kaem moke kupusan nanga sanguk se Kraist ko wura kowar ko nununing nangimil aruk ko tom mu te ana nanimi ko kisan ana Kaem motam te me terong , se mu awuk nekso se Kraist sin ko wura kari ko artaso e ? mu am mena . ¹⁸Tom ani munan me aga sanguk ko mu ko ikam , le merem abiring tuem , bre aking ilu tagirek le am karo se bagirik ko nigirk . mu watang te ani kawel kari . ¹⁹Lo ko dun te mu ani kuerem le Kaem ko dun te mu ani marak bagirik ko . ²⁰Ani Kraist lak tam kangno te kuerem . aita mu ani agata me marak bagasam , Kraist aninga ningi marak bagoso , se aninga bagara aolak aita mu Kaem namar ko angamang ningi nunguning te , mu awuk nu aninga ko kua nanuwar le aninga ko kueram . ²¹Kaem gamang nangaram mu melyam ko me bitirik ko , Moses ko lo kaura te diram ko artasan agi mu , Kraist mu ipi ko kueram iwita .

Chapter 3

¹O Galesia alo anape ngualara ningimik te artam! Awiri ika kawel ningimik te beteram? Am nina nemotam te Jisas Kraist tam kangno te kueram mu wetang awuman. ²Aro mel suwanta evere nengeta ikeak ko: Nina Bur Laili nengemang motam ningi taman mu Moses ko lo kaora ko munan te agi Jisas Kraist ko den ikiman le nengemang ningi nunguning aram se e? ³Nunguruta ngualman igila pa? Bur Laili ko sokel te duap beteman, le aita kengeta ninga sokel te minawural ko e? ⁴Ikup yeman tawun biga giman— mu am yipi ko e? ⁵O Bur Laili nengeram le ko sokel te ninga sangarso mu awuk Moses ko lo karowra ko dun te e, agi den nunguning ikiman le nangamang ningi nunguning aram se? ⁶Ota Abraham "Kaem ko gomang ningi nunguning aram se Kaem ko balam le kari diram ko balam," ⁷se huwutata, ikinako, awiria lo nongomang ningi nunguning aso mu nuna Abraham ko kuranglo. ⁸Den laili, mungkla ariga wetang beteram le mam sor awar ko karimet mu nongomang ningi nunguning te Kaem munan diram ko karimet ko nunga baluk, wulengklala Abraham maonam le mam, "Ni te karimes suenla ningo aringmon ko." ⁹Butase, awiriya gomang ningi nunguning aso mu Kaem ko ningo mu nako aso Abraham iwita. ¹⁰Awiria Moses ko lo am karowoso mu ko yukup arioko; mu awuk batoga iwita baluwoso, "Karimes melsak suenla lo ko buk ningi baluwoso mu me lilim la karo tuok, mu ko yukup ariok ko." ¹¹Aitak imi wetang te, Kaem, kakrip bo lo karowra mu kari ningo ko me balso, bre "kakrip nongmang ningi nunguning te munan diram karowra mu bagara ningo mu nononga." ¹²Bre lo mu nangamang ningi nunguning karo me namoso, bre, "Awiria melsak lo baluwoso mu karo tuok mu sele ko marak ningo mu nako." ¹³Kraist ana memek grum evere nagivim tam le tam kangno te kueram le ko gue te nanga dia tam— Kaem den iwita baluwoso, "Awiriya tam kangno te kueso mu kari memek nunguning kiri"— ¹⁴overese Abraham ko marak ningo Jisas Kraist Juda mena mu nongoram, le Bur Laili balu nangaram mu nangammang ningi nunguning te tananak ko. ¹⁵Aga sikisaki lo, aga beteral se guang ko ika te mel bo balik ko. Tom kari ko ika te munan bo kalosan, umu kagrip bo due ko bitiruk ko agi nuamur karo te kunasaruk ko mu mena. ¹⁶Se tom Kaem Abraham lak den kaolam mu, "ko tuagu te taiwakaso," mu karotla lak den kaolam, mu Kraist ko balam, tuagu te suenla me nunga balam. ¹⁷Aro ani iwere ko baluwasam: Kaem ika Abraham lak wulengkala kalo beteram, mu 430 yar biring ko Moses kuting te lo nongoram mu, me kwim tam. ¹⁸Nanga ningo Kaem balu nangaram mu Moses ko lo ko dun te me nangimik aruk i, bre ika, giram Abraham lak kaolam se aniram bre awete. ¹⁹Se, lo mu, anape duap ko nangaram? Mu awuk, ana munan ningo suenla nunga kiasapaman wrese, se tai laga, Abraham tuagu te balam mu tai artuk mu sele. Kaem engel nuguting te lo kari kusumri tuam se nangaram. ²⁰Awerese kari kusumri mavso mu kari suen biga wre nunga balso, bre Kaem mu suwanta. ²¹Se awuk balnak, Kaem ko ika giram le nangarak balu aruruwaram se aniso mu, lo, me sangarso e? Mena! Bre, lo mu bagara ningo pempem me nangaruk i, le munan ningo me nangaruk tala. ²²Den laili balso karimet suenla maga sapaman. Butase Kaem iwita mam mu ika nu maingkla balu beteram awiria Jisas Kraist ko gomang ningi nunguning aruk mu Kaem aru tauko mam. ²³Kraist me tairam la mu ana lo ko talipra ningi bagakasan, tom mu te nangamang ningi nunguning ko lage mu wetang aram. ²⁴Butase, lo mu, kurang biuta ko kiwem mu nanga nangimik te bitawaram, se nangamang guruga le Kaem motam te diram ko arta, lage mu tai artam. ²⁵Se aita kengeta, nangamang gurungman le lo ko biuta bowa ningi me bagasam. ²⁶Se nina Jisas Kraist ko nengemang ningi nunguning aram se Kaem ko namariri ko artaman. ²⁷Nina awiria yu bowa ningi kapaman mu nina Kraist yemel guang iwita ninimi te laturman. ²⁸Butase kakrip bo Juda mena Grik mena, talipra ningi talipra mena, kari mena imes mena, nina suenla Jisas Kraist ningi, suwanta aman. ²⁹Butase nina Kraist ko agi mu, nina Abraham ko kurang alo, Kaem Abraham ilak nanga ningo ko den kaolam mu anananga.

Chapter 4

¹Ani balsam mu iwita kurang melsak suenla ko kotam bala, mu iruru la mu nu wura dungan kari iwita, bre nu mu melsak suenla lo kotam nunguning. ²Bre nu biuta kari nunga biuta bowa ningi baga laga kam nuet balu beteram mu tai artaso mu sele melsak suenla ko kotam aso. ³Se huwutatla, tom ana kurangla mu ali sor ewere ko namgiam ko talipra ningi baga kasan. ⁴Bare tom balu betera mu tai artam, Kaem ko namar beteram se tairam, imes tuagu ningi bilangram, lo bowa ningi bilangram. ⁵Iwita mam mu awiriya lo ko bowa ningi bagaman bre, ko namar ko gue te nunga dia tam, le ana karo tala nanga tagi siluwu ko namarri ko nanga beteram. ⁶Nina kurang namar, bre se Kaem ko namar ko Bur beteram se tairam le nangamang motam ningi baga se aiso, "Ba, Ba." ⁷Bre se ni am dungan ko me bagasam, ni kurang namar, le ni kurang namar agi mu, Kaem te mu ni melsak suenla ko kotam tala. ⁸Bre tom umu te, ni Kaem nunguning ko me ikem, mu ni kaem mena mu nunga dungan ko baga kasam. ⁹Bre aita ni Kaem ko ikem, agi balnak Kaem nika ikiso manak, bre awukse aita ni mua grugem le bur kawel kawel nongote pelesam? Ni piler le am dungan ko talipra ningi bagase lager ko e? ¹⁰Nina kowar motam se sige iru lo se tom duap duap se yar alo nunga ariga guruga duap duap ningi bagasan. ¹¹Bre se ani nguangsam mu awuk nina wura ani nengerak iluwem mu nina mel yam ko iwita beteman. ¹²Aga singsang, ani nengerak wosongsam, aga turan aratal ko, mu awuk ani nenenga turan aratem. Nina ani me aga bitamaguvman. ¹³Bare nina ikisan iruirula ani Kaem ko den ninga manem mu ani yeman bo angimik te ani kaso. ¹⁴Yukup yeman ani angimik te artam mu ira ariga bo iwita nenenga te artam, bre nina umu te me longman le nibiring me asiman. Nina ani agarkaman mu Kaem ko engel bo, agi Jisas Kraist iwita agarkaman le aga aru tagiman. ¹⁵Bre aita nenenga ningo apalak aniso? Nina ani agarkasan, nina nemetam galuluwar le ani aisal ko terong agi mu, nina am negeral i. ¹⁶Se awuk, den nunguning ninga manem bre ko agarak maguvsan e? ¹⁷Ninga gi nononga bagara ningi karo ninga awumon ko, am sail paga glingso, bre duap ningo bo ko mena. Nuna biring ko ninga awumon se nengemang motam nunga ko kani se lagaral ko ika bita glingso. ¹⁸Bre ningo ko nangamang motam kani se lagruk mu yawarakala, tom ani nengerek me bagirik mu te karotala ko. ¹⁹Aga kurang godendek lo, ani kurang iluwa ko yeman iwita aking angimik te artaso, nenenga ko, namalaga Kraist nenenga ningi iru ko bilangruk ko. ²⁰Angamang motom te aniso am aita wre nengerak baga se aguwala ninga ko iki lagsam bre balik se ikal ko. ²¹Aga maonalko, nina awiria Moses ko lo bowa ningi bagaral ko kuesan bre, nina lo aguwaya balu woso mu ikisan e? ²²Kaem ko den iwita baluwoso Abraham namarari ilagla, bo wura dungan imes iluwam se bo mu imes dungan mena mu iluwam. ²³Kurang wura dungan imes iluwam mu nangamang barasa ko lagete, bre bo imes wura dungan mena mu iluwam mu Kaem ko balam bre. ²⁴Melsak e ko baluwoso mu den pangan, imes ilagla imi mu Kaem bala aruruwra karimet karo nungam bre ko baluwoso. Hagar mu o duruk Sinai te nungam bre ko baluwoso se kurang bilangman mu talipra ningi bagakasan. ²⁵Hagar mu duruk Sinai o Arabia mu atumukiram; le aita o Jerusalem ko karimet karo talipra ningi bagasan bre ko karo baluwoso. ²⁶Bre Jerusalem o kualala ko mu talipra ningi me bagoso, le umu anananga nainam. ²⁷Mu awuk Kaem ko den iwita baluwoso, "Amilmil er ko, ni o tagu sisiram se kurang me ilusam; nier le amilmil karo ngata bitar ko, ni o kurang iluwa ko yeman me ikisam; mu awuk imes o nubrik tuata mu ko kurang suen biga imes o kuari karo mu kiaram." ²⁸Bre nina, aninga singsang, nina Isak turan, Kaem den kaolam bre ningi bagasan. ²⁹Tom umu te kurang kari ko gomang barasa te bilangram mu kurang Kaem ko gomang te artam mu bita maguwukaso. Kilek koma suwanta tom kam imi te. ³⁰Bre Kaem ko den awuk baluwoso? "Wura dungan imes ko kurang lak nunga karo sapar se namomon ko. Wura dungan imes ko kurang mu imes dungan mena mu ko kurang lak melsak ningoningo me koma awurok ko." ³¹Butase, aga singsang, ana wura dungan imes ko kurang mena, bre imes dungan mena wore ko kurang.

Chapter 5

¹Kraist nanga saongam se talipra ningi bo karo me bagasan. Wore se, sokel karo sanamral ko, le dungan wura ko talipra ningi bo karo me namaral ko. ²Arigalko, ani Paul, ninga manorsam nina ningimik guang isipaogal, mu Kraist ko wura kowar mu me ta ninga sanguk e. ³Ani wetang te ninga manorsam awiriya kumik guang isipakso mu nu lo lilim la karo tuok ko wre ko ika beteso. ⁴Ni awiriya lo karo tue le kari diram ko artu ko iwita ikisam, mu ni Kraist kote nimi tagi batagu taim; Kaem ko gomang nangara mu ni ningi me bagasam. ⁵Le Bur ningi, nangamang ningi nunguning te, amilmil karo karimes diram ko artanak ko kam mu kumi tusan. ⁶Nangimik guang isipagornak agi mena mu mel yam, bre Kraist Jisas ko nangamang ningi nunguning ara le nangamang tuata mu mel biga. ⁷Ni terong naguwerem. Awiri ni den nunguning karosam bre ko kema iluwam? ⁸Gemang naman sumu Kaem ka auram mu kote me taiso! ⁹Memek gotektir ta wre magara konra biga karo artaso. ¹⁰Ani Biga ko angamin me enso wre se ni ika duap bo me ilup e. Awiriya ni ngual kisuwoso mu yeman arigok ko, awiriya nung. ¹¹Aga sikisaki, ani nangimik guang isipaoga ko duap dugu am balu wirik mu anape ko am aga bita maguwumon? Buta mu tam kangno ko den mu lage ko tareng me aniso. ¹²Le itoto ni ngual kisuwasan mu, angamang te wre am nongota nunga tangol isipagarmon ko! ¹³Aga sikisaki, Kaem ninga arutam se nina talipra ningi bokaro me bagasan. Wre se kiwem memek bo kuring me tual ko; bre, ninimi nengemang tuata ko kiwem te ninimi saongal ko. ¹⁴Mu awuk Kaem ko munan den lilim la mu munan suwan nunga ira muru saparam: "Ni keta nimi ko kausam turantala bo ko kuar ko." ¹⁵Bare nina ninimi wusi bataguwaral mu, sinar talko ninimi minawural ko wo. ¹⁶Buta se ani iwita balsam, Bur ko sokel te nama tairal mu sele guang ko nam giam mu me bita kaoral e. ¹⁷Guang ko nangmang barasa mu Bur me karo tuso, butatala Bur ko gomang te aniso mu guang me karo tuok e. Lagla mu nunumi karo suwanta mena, bre se ni anape ya ka ika te aniso mu neger ko me terong. ¹⁸Bare Bur nika kiti guruwuruk mu sele ni lo bowa ningi me bagasam. ¹⁹Guang ko nangiam memek lo mu iwita: saman katagot duapduap, nanimi nainip maguwra, ²⁰kaem kawel nup patovwra, dagur sinasin, nanimi karo kager daong, nanimi karo den tagira grungmra, bo ko iki maguvra, nangamang bo ko nunguru magara, tagira grungmra, suwanta ko me bagasan, ²¹bo mel karo mu ko iki paguwra, yugagi memek nana, yugagi memek nana le nirung ngata biga betera, kiwem sangsang karo. Wuleng kla ninga manem le aking tala ninga manorsam, awiriya kiwem imi nunga bita karoso mu Kaem ko bagara ningo ningi me baguruk ko. ²²Bre Bur ko kiwem ningo mu nanimi ko kuera, amilmil yawara, lila yawra yukup yeman ningi giekam bagara, kiwem ningo sang lo nongote betesan, sanglo lo mel ko tukunang mu nunga sangorsan, sang lo nangete logra le nangete dawam ira, ²³nanimi karo kua kapra, le sail karo la kiwem memek ko sokel kiasan; lo bo kiwem ningo lo imi me nongoma iluso. ²⁴Karimes o Kraist Jisas ko mu kiwem kasa memek ko nangamang gia se ko nangamang barasa karo mu tam kangno te nunga moman se kueman. ²⁵Ana Bur ko sokel te marak bagasan agi mu, ko wosogam te бага ilunak ko. ²⁶Nanimi naenip me patowanak, bo gomang me maguwanak, le bo mel karo mu ko me nangamang maga tunak ko.

Chapter 6

¹Aga sikisaki, bo i paguvra yatra ningi namuruk, mu ni awiriya sokel karo sanamivsam mu ikes a se sangaru ko. Keta nimi ko sinar to se, mu ira ariga me ka maguworok ko. ²Ninimi ko yukup gial ko, le Kraist ko munan den karo tual ko. ³Awiriya nu kari duap bo iwita ko numi ikiso bre nunguningta nu mena, mu nu numi kulurso. ⁴Suwan suwan nongota nunga wura terong betesan agi mena mu nongota ko ikimon ko, le nunumi nunup patawomon ko agi mu am nongote la anirok ko. ⁵Se suwan suwan mu nongota nunga yukup gimon ko. ⁶Awiriya Kaem den ko kausa taso mu awiriya kasurso mu ilak ko melsak ningoningo mu sang tuok ko. ⁷Ninimi me kulalko. Kaem mu den pelpel me manorsan, kari bo meltoya aguso mu mel ota owore aking nunguning ko i barukso. ⁸Awiriya gomang barasa ko kiwem te tam muguri aguso, mu ko magara ibarukso. Awiriya Bur Laili ko kiwem kasa bita karoso mu nu Bur ningi bagara ningo pempem la mu nako aso. ⁹Ana ningo betenak ko me gagornak ko, le me kua kapanako, mu awuk ko kam taiwoso mu te ko ningo mu ana aringanak ko. ¹⁰Butase, tom kam aniso la, kiwem ningo karimes suenla nongote betenak ko, le o karimes Kaem ko nongomang ningi nunguning ara owore nongorak. ¹¹Arigal ko agata agiting te garek bibiga batagem iwo. ¹²Awiriya guang ko ariga guruga wre nunga ika te aniso wre se nina ninga diruwasan ninimi guang isi paogal ko. Uwuta masan mu ko duap iwita nuna Jisas tam kangno te kueram mu ko nongorak kaimon biringmon ko me kuesan. ¹³Awiriya nungumik guang isi paongman mu Kaem ko munan den am me karo tusan, bre ni kimik guang isi pagaru se nup biga te tamon ko wre ko ika bita glingsan. ¹⁴Ani dun dun bo ko me bigala balik i, am Jisas Kraist ko kuera tam kangno te mu sele, mu awuk, ani ali imi ko namgiam ko tam kangno te maingkala kueram. ¹⁵Nangimik guang isipaoga agi me isipaoga mu mel yam, bre karimet iru ko arta mu sele am mel biga. ¹⁶Ilimla karimes iru ko artanak mu sele Kaem ko lila se ko gomang nangara mu nunga iramurok ko, le Kaem ko Israel karotala nunga ira murok ko. ¹⁷Se aitik mu bo ikup te me aga bituruk i, mu awuk, Jesus kumik te artam mu aitik mu ani angimik guang te aniso. ¹⁸Nanga Biga Jisas Kraist ko gomang nangara mu ninga marak karo kawituruk, aga launwira. Nunguning.

Philippians

Chapter 1

¹Pol se Timoti, Jisas Kraist ko wura kari, tam gava imi beteman se nina karimes Filipai bagasan bre , ninga kari supiling karo nengete. ²Ba Kaem ko gomang nangara nengete se Biga Jisas Kraist lak nunga lila karotla nengete. ³Le pempem la ninga ko angamin ares maso mu Kaem amilmil tusam. ⁴Se pempem la ninga ko Kaem lak monoksam, mu amilmil karo tla lak balsam. ⁵Tom iru la nina Kaem ko den gilalong ikiman le ko kagin ningi wutu nanguman mu ani nenenga ko buta amilmil den balu laksam. ⁶Aninga ika te au kaparam le aniso mu iwita, awiria wura ningo irula nenenga ningi duap beteram mu iluwok karo nama laga Jisas Kraist ko taira kam te minawurok ko. ⁷Ani nina ilim la ninga ko amilmil a laksam, mu awuk, tom ani Kaem kagin ko ikup gueak ningi namakasam mu nina ani agarak sanami lagakasan. Am nunguru ninga kuesam. ⁸Kaem mu aninga ikiso wre ani baluwasam, am nunguru ninga kuesam, Jisas Kraist ko gomang nangara ko kiwem te. ⁹Aninga ngatang nenenga ko mu iwita: nangamang motam sang lo nongora ko munan bre bigala nengemang motam ningi anirok ko. ¹⁰Ani Kaem lak iwita balsam mu ko duap iwita, nina munan diram se kiwem ningo la ko sail tagiral, mu Kraist ko taira kam te mu nina ningimik den mena ko wo, ¹¹le Jisas Kraist ko munan diram mu ningimik karo terong mauk se Kaem nup biga tauk ko. ¹²Aninga angamang te aniso mu nina aga sanglo ikal ko, yukup yeman ani angimik te artam bre nengeram se Kaem ko den sor sang te karo tla namaram se karimet suen biga karo iki glingman. ¹³Rom ko kager kari suenla se ko karimet karo iki sapaman ani talipra kari wre Jisas Kraist ko dugu duap karimet nunga manaru gruksam. ¹⁴Ani talipra ningi bagasam bre se aga sikisaki Kaem ko sokel bigala nungumik karo terong aram wre se me nguansan den nunguning sail karo baluwasan. ¹⁵Sanglo mu nongomang yeman se nongomang memek karo Kraist ko balsam, bre sanglo mu nongomang ningo te Kraist ko balsam. ¹⁶Awiria gomang motam ningo te den balu woso mu nu ikiso, ani mu Kiem ko den nunguning bitorsam. ¹⁷Kari sang mu Kraist nup apumon le te tamon namon ko ika betesan, nongomang ni nunguning te mena. Nunga ika te mu uwuta mamon le ani talipra ningi bagasam bre angamang motam maguvmon ko i masan. ¹⁸Se awuk balnak ko? Ko bala suen biga aniso---o ika kawel te agi ika ningo te---Kraist ko duap apusan, ewere se ani amilmil asam. Nunguningta, ani am amilmil arik ko, ¹⁹ani ko ikisam lage ani te talipra bitirik le artik ko mu e ta iwo se nenenga ngatangra Kiem kote se Jisas Kraist ko Bur Laili ko saonga te. ²⁰Am eta imi mu aninga ika gira, le melsak sang karo aga ika te karo aniso mu meta

dolrik, le pempem la sokel karo, angimik guang te Kraist nup biga tuaek ko, tom marak bagirik agi tom kuerik.

²¹Aninga marak bagara mu Kraist ko nup biga ko le aninga kuera mateng mu aninga ningo. ²²Ani am guang te marak bagirik ko agi mu, wura ilusam bre ko ningo ko. Bre am lage awuk bre karek ko? ani me ko ikisam. ²³Ani marak bagara, se kuera nunga kusumri bagasam. Bre ningo nunguning kri mu, angimik guang betirik le Kraist lak bagirik ko, ²⁴bre am guang ningi bagirik agi mu nenenga niko ko. ²⁵Ani angamang ningi nunguning te ikisam mu bokoro ninga saonga ko wura mu am aniso, wre se ani am marak бага se ninga sangaru wrik se nama laga ninga nengemang ningi nunguning mu nunguru au kapuruk se ko amilmil kelegal ko. ²⁶Bre se tom ani aking pelirik nengete tairek mu nina ani agarak amilmil aral le K raist Jisas nup bigala patowaral ko. ²⁷Mel biga nunguning mu . Nenenga bagara aolak mu Kraist ko den laili karo namuruk ko, se tom ani tairek ningarkik agi me tairek, bre nenenga ko nirung ikak mu, nina ika koma suwanta nenemang motam suwanta, бага se den nunguning ko wura sokel tual se karimet suentala nongomang ningi nunguning aruk ko. ²⁸Awiriya nengerak memek bitavwasan mu me nunga ko nguangngaral ko. Kiwem mu betesan mu am magomon ko la, bre ni mu Kaem ka aru tam, se ni Kaem ko. ²⁹Kaem ko namar Kraist ko nup te yukup yeman ningimik te artuk ko wo mam, ³⁰yukup yeman koma suwanta ani angimik te artam, se aita kani ko ninga manorsam.

Chapter 2

¹Awiriya nengerak memek bitavwasan mu me nunga ko nguangngaral ko. Kiwem mu betesan mu am magomon ko la, bre ni mu Kaem ka aru tam, se ni Kaem ko. ²Kaem ko namar Kraist ko nup te yukup yeman ningimik te artuk ko wo mam, yukup yeman koma suwanta ani angimik te artam, se aitaq ani ko nunga manorsam. ³Ika kawel bo te nengeta ninimi patowara ko munan te mel bo me negral ko. Bre ninimi karo kapra ko munan te sang lo nunga ilu kiara iwita nunga ika ko. ⁴Nina suwan suwan nengeta la ninimi ko me ika tal ko, bre sanglo nunga ningo ko karotla ika tal ko. ⁵Ika Jisas gomang te aniram bre nenenga ningi anirok ko, ⁶nu, Kaem nunguning bre guang ningi bagakaso bre nu am Kaem iwita baguruk ko ika me beteram, mu ko nunguru ko ikinak ko. ⁷Am, numi mel yam ko beteram le wura dungan kari ko artam, le kari ko bilangram. ⁸Numi ita kutugaram karo kaparam le kueram tam kangno te kueram! ⁹Butase Kaem nup biga tuam. Nup tuam mu nup suenla nunga kiaram. ¹⁰Iwita mauk se Jisas ko nup te bagura sueala kapomon ko, bagura o heven te se ali tuagu te se o ali bowa ko ilimla. ¹¹Iwita mauk se nangamili suenla balmon Jisas Kraist mu Biga, se Ba Kaem nup biga tauko. ¹²Butase se aga agamang motam lo, den kaora ko munan pempem la nengete aniso, tom ani nengerak bagasam agi aitaq nengerak mena, nguanga karo nunga ningo pempem la wre ko wura tal ko. ¹³Imi mu Kaem nenenga ningi wura iluwoso ko te kiwoso mu se ko gomang motam amilmil ko. ¹⁴Wura mel suenla iluwal ko mu ngungung ngangang se tagigrungmra karo mena ko ¹⁵mutang mu sele, Kaem ko kurang ko artalko ningimik den mena terong la tom memek imi ningi, ali imi te niking iwita kani se bagaralko. ¹⁶Bagara ningo ko den iluwal ko se Kraist ko kam te ani agosasa murik ko mu awuk ani yipi me nagurem agi yipi me wura kowar taim. ¹⁷Nina nengemang ningi nunguning aram bre ko aninga momon le aga gue ira warmon se kapuruk mu ani am nenenga ko am nunguru amilmil arik ko. ¹⁸Nina butatala ani agarak nunguru tala amilmil aral ko. ¹⁹Bre se aninga ika Biga Jisas kote betesam Timoti bitirik se nenenga te tairok ko, se nina aguwaya bagasan bre ikek le agamang aurok ko. ²⁰Kagirip bo nu iwita aninga te mena, nenenga ko nunguru ika taso. ²¹Sanglo mu nongota nunumi ko ika tasan, Jisas ko me ika togplingsan. ²²Bre nina Timoti ko muna kasa nunguru ko kisan, kagin den ningo ko wura te nunguru aga saongam, o kurang bo nuet sangarso iwita. ²³Ani pasakla bitirik se nengete tairok ko bre aninga bagara nunguru ko ikek le sele. ²⁴Le ani kisam me kam maeyok se Kaem kurang kagaru aisok se tairek ningarkik ko. ²⁵Bre Epaprodaitus bitirik se nengete tairok ko ikivsam. Nu aninga launwira se aga wura suwan se kager kari, se nenenga den gilalong gia kari se aninga saonga kari. ²⁶Nenenga ko nunguru gomang batagam, le nengete tairok ko ika beteram, mu awuk nina nu kuera tam mu ko den ikiman. ²⁷Mu nunguning ta kuera biga ta tam le kua palungam. Bre Kaem gomang tuam, le nu la mena, aninga ko karotla ika tam le, se ani ko me nia mo se lagrik ko. ²⁸Butase ani amilmil karo bitirik se nenenga te tairok, se nina arigal le karotla amilmil aral ko, se aninga aiman bataga bre kua kapuruk ko. ²⁹Biga nup te amilmil karo Epaprodaitus aru tagiral ko. Kari iwita mu nup patowaral ko. ³⁰Kraist ko wura luan te kua palungam. Nu kota numi ko me ika tam nenenga nigiwim tam le aninga sanguk ko karo kayawa.

Chapter 3

¹Aga sikisaki, den nukum, Biga ko amilmil aralko. Munak koma suwanta gira wuragi nengete batogasam mu aninga te wura bo kowar mena, imi mu ninga ningo ko. ²Kausik nunga sinartalko. Wura kari memek nunga sinartalko. Karimet nungumik guang isipaoga ko kari nunga sinartalko. ³Isi paoga nunguning karimes nungumik te artaso mu ana nangimik te artam---ana Kaem ko Bur ko sokel te kagin asan wre, le Jisas Kraist nup biga tusan, le munan karimes nungumik guan te negsan mu me ta nunga sanguk e. ⁴Ikal ko, kiwem guang te betesan mu karimet sangarso agi mu ani agimik den mena, ani kari dirim, ani suen biga nuga kiarem. ⁵Ani mimili la agimik guang isiman, ani Israel ko, Benjamin ko digo korang ko, Hibiru nunguning; le lo ko dun te mu, ani Parisi. ⁶Ani sail karo Kaem ko wura bitakasam, kagin karimes nunga bita maguwukasam; le lo ko dun te mu ani kari diram, agimik den mena. ⁷Bre dundun suenla ani aga saongam e maem, mu mena Kraist karo tuek mu sele. ⁸Nunguning ta, melsak suenla ani ko ikam mu melyam Jisas Kraist aga Biga ko ikem mu aninga te mu mel biga. Ani melsak suenla abiring tuem---le melyam ko iwita nongorkasam---se Kraist la aninga ningi sor tauk ⁹se Kraist ko angamang ningi nunguning te kari diram ko artik, lo kaora ko dun te mena---Kaem ko kiwem diram nangamang ningi nunguning te tasan. ¹⁰Se aita mu ani nako yikup yeman se ko kuera barasa ko sokel bre agimik aruk, se aga kuera mu nako iwita ko, ¹¹se aguwaya bre aita la kuesan le maraksan wre ko sokel agimik aruk ko. ¹²E ko balsam imi me angimik a saparam, se ani me dir ma saperem, bre ani Kraist Jisas ko aga apuiluwam bre agimik a sapruk ko sail pagsam. ¹³Aga launwira, ani apu iluwem iwita me ko ikivsam. Bre munan suwanta ani neksam mu: melsak suenla abiring ko mu ani ko angamli saposos se melsak aga gira ko wre ko sail pagsam, ¹⁴Kaem ko aira agako kualala Jisas Kraist te wre mel koma yawara iwita ariksam le ko giekam tala ko sail pagavsam. ¹⁵Ana iwiriya garuk aman mu ivitata iki se langnak ko; bre ika bo keletamak nengete anirok agi mu, Kaem wetang awurok ko. ¹⁶Bre, munan maingkla nangimik aram, mu ilu kuangnak ko. ¹⁷Aga sikisaki, ani betesam bre nina beteral ko. Munan ana betesan se nina ariksan mu sang lo betemon se arigal mu karo tual ko. ¹⁸Suen biga nunga bagara aolak---miskri o maingkla ani ko ninga manem, le aita amononge kapa se ninga manorsam---tam kangno melyam ko betesan. ¹⁹Nunga wuradigi mu magara konra biga. Muawuk namgiam mu nononga kaem, le dolra kiwem mu ko amilmil asan. Nunga ika mu ali ko mel te aniso. ²⁰Bre ana mu heven ko karimes, se sor nung te nanga saonga kari tairok ko, Biga Jisas Kraist. ²¹Le ko marak sokel te nanga nangimik guang magara konra karo imi negruk se nako kumik guang ningo mu iwita artuk, se nobowa nanga tungumok ko.

Chapter 4

¹Butase, Biga ko nup te geakam tala sanamral ko, aga sikisaki yawara. ²Ani Euodia se Sintike nengerak wosongasam, Biga ningi ika koma suwanta karo bagaral ko. ³Aga wura suwan nunguning, imes evere nunga sangaru ko ka isorsam, nuna Kaem ko den karimes nongora ko wura wre te nunguru aga sangorman, Clement se aga wura suwan sanglo, nunga nunup bagara yawara mu ko buk ningi aniso. ⁴Biga ko nup te amilmil arako. Aking tla balsam, amilmil aral ko. ⁵Ka bagara lila mu wetang awur se karimes suenla aringmon ko. Biga ko taera pingi kam aram. ⁶Mel bo ko me bigala ika to ko. Bre, meli ko agi mu guranek te amilmil karo, Kaem lak ko balal ko, ⁷se Kaem ko lila, ika suenla ira muruso, mu Jisas Kraist ningi ka gemang motam se ka ika kiti gurugok ko. ⁸Se den nukum, aga sikisaki, kiwem nunguning, kiwem ko kua kapara karo, kiwem diram, kiwem kumik karur mena, kiwem ningo, kiwem ko bala ningo ningi aniso, kiwem kumik paguwura karo mena, kiwem ko bala ningo karo, ota umutang ko ika tal ko. ⁹Kiwem o ta aninga te kausa taman le ningimik aram le nedegewa ikam le nemetam arigam, karo tual ko, se lila ko Kaem nengerak baguruk ko. ¹⁰Ani amilmil bigala Kaem tusam muawuk nina aita aking aga ko ika tasan. Wulengkla aga ko ika tokasan ka, bre kuring bo te nina nigiting aisa ko were me artukaso. ¹¹Ani tukunang karo se me balsam. Muawuk ani dundun suenla ningi angimik sinar aram. ¹²Mel mena mu ani ko kisa, mel karo terong mu ani ko kisa. Ani na karo agi na mena ko kiwem yumura mu ani ko ikisa, ale mel karo agi mel ko tukunang mu ani ko ikisa. ¹³Ani biga ko sokel te ika mel suenla nigirik ko. ¹⁴Bre, nina kiwem ningo beteman aninga yukup ningi aga sangorman. ¹⁵Nina Pilipai ikisa Kaem ko wura irurula, ani Masedonia betere le tairam mu, kagin bo nuguting me asiman am nina nengeta diram. ¹⁶O Tesolonaika bagakasam ta wre, nina ani tukunang arigem mu tom suenam aga sangorman. ¹⁷Ani melbo aisa ko me angimik me bitakasan. Bre, aninga logara mu munan bitakasan bre ko koma ningo bigala ningimik aruk ko. ¹⁸Ani nunguru ta aga sangorman, tukunang bo me arigem. Melsak Epaprodaitus tuman se karo tai aisa mu am terong ma kaparam. Am melbo siring yawara, Kaem motam te am ningo nunguning. ¹⁹Aninga Kaem ko namar Kraist Jisas te tukunang suenla nengete aniso mu ko nunga sanguk ko. ²⁰Nup biga mu nanga Nainet Kaem ko tom suenla. Nunnguning. ²¹Kraist Jisas ko nup te aninga amilmil den Kaem ko karimet laili nungaru ko. Launwira ani agarak mu nunga amilmil den nangete wo. ²²Kaem ko karimes laili Caesar lak bagasan mu nunga amilmil den nangete wo. ²³Biga Jisas Kraist ko gomang nangara mu nunga bur lak kawituruk ko.

Philemon

Chapter 1

¹Ani Pol, Jisas Kraist ko wura dungan kari, aga bo Timoti lak, o Pilimon kate, nanga bo yawara se wura suwan, ²le nanga nangoras Apia se Akipas nanga kager suwan, le kagin karimes ka kawam te ilu bolola awusan. ³Kaem Biga se ko namar Jisas Kraist nunga nongomang nangara se nongomang lila nengete wo. ⁴Ani pempem nanga Kaem amilmil tue lagsam. Ni aninga guranek ningi baksam. ⁵Biga Jisas ko nangamang ningi nunguning ara se nangamang tuata le sang lo nongomang ningi nunguning ara mu gemang nongora ko kiwem kete aniso mu ko nirung taim. ⁶Aninga guranek mu ni gemang ningi nunguning ara wre bigala kiwem te artuk ko ana o Kraist ko wre nanga kiwem. ⁷Nika kiwem bo ko kuera mu kris ilimla nunga saongam verese, agabo, ani nika ko bigala amilmil asa. Ani pempem nika ko Kaem amilmil tusam. Ani nika ko guranek betesam. Gemang Kaem ko nunguning ara se gemang ko kuera se sang lo Kaem ko nongomang ningi nunguning mu nunga kua nongora mu ko nirung mu taem. Aninga guranek nika ko mu iwita nika gemang ningi nunguning ara ko kiwem bre giek mauk se munan ningo suenla ana o Kraist ko bala wre nanga kiwem mu ni kimik karo terong mauko. Agabo, nika ko agamang ningi nunguru amilmil aso sanglo nongomang ningi nunguning ara wre nanga kua nongorasam mu nunguru nunga sangarso. ⁸Butase, Kraist ningi ani sail karo am ka manek se agiring ilup ko, ⁹bre nanimi ko kuera ko munan aniso, wre se am karak wosongasam Ani, Pol, ani kari garuk, se aita mu Kraist Jisas ko nup ko talipra ningi bagasam. ¹⁰Ani aga kurang Onesimus ko ka esorsam, ani talipra ningi бага se kurang ko taim. ¹¹Wulenkla nu ni karak bagaram mu nu melyam, bre aita mu aninga te ta nika te mu nu wura karo. ¹²Nu aninga angamang motam, bre ani betere se nika te peleram tairam. ¹³Aninga angamang te mu am agarak bagruk ko, nika ko aninga wura iluse agarak baguruk ko, tom kam e ani gudnius ko talipra ningi bagasam. ¹⁴Bre agata aga ika te mel bo me nigirik ni te iki wasam bre ko. Tukunang ningi kiwem ningo bitar ko mu ani ko me kuesam gemang ningo te mu sele. ¹⁵Am duap ewre ko igila tom tukunang ko ka betere, le piliruk tairok mu pempem la karak baguruk

ko. ¹⁶Dungan ko bo karo me baguruk, launwira yawara iwita. Aninga angamang motam, le nika te mu bigala, guang te se Biga ningi. ¹⁷Ani nika bo agi mu, nu nika bo ko iwita to ko. ¹⁸Nu nika bita maguwaram agi nika te mel i tam agi mu, yukup mu ani nungek ko. ¹⁹Ani, Pol, agata agiting te garek imi iluwem: Ka wura kowar mu nungek ko wo. Ani aguwa nika sangem mu me ko ka manek ko. ²⁰Awo, aga bo, Biga ko nup te; Kraist ningi angamang ira ko. ²¹Den kaora ko kiwem nika te aniso mu ani am ko iki sapisam, e aitaak garek iluwasam imi. Le ani ikisam mel i neger ko ka iusek mu ni am neger i. ²²Le kam suwan te, daup ko bagara kuwim bo karo nunguru biter ko, le angamin me enso nenenga guranek mu aninga sanguk se pilirik nengete tairek ko wo. ²³Jisas Kraist ningi aga talipra suwan, Epapras, ko amilmil nengete. ²⁴Se Mark, Aristakus, Demas, se Luk, aga wura suwan lo mu karotla nunga amilmil nengete. ²⁵Biga Jisas Kraist ko gomang nangara ko munan mu nengete wo. Nunguning. .

1 Peter

Chapter 1

¹Ani Pita , Jisas Kraist ko wura kari supuling, den beterem se nina Kaem ko karimes o ngualngual parasman le Pontus, Gelesia Kapadosia, Asia, Bitinia bagasan bre nengete. ²Ba Kaem ninga iki sapos, wre se girakla la ninga atumu kiram ko kurang ko bagaral ko. Holi Spirit ninga saongam, se nina ninimi Kaem kuting te beteman le bagara laili mu ningi kasu naguman, le Jisas Kraist ko kuring karo tuata mu nengete guigak aram. Se Jisas ko gue ninga aruwurok se Kaem motam te nikinang pagal ko. Kaem ko gomang nangara mu ninga ira murok se ko gomang lila mu biga la ningimik karo terong mauk ko. ³Jisas Kraist ko Kaem se ko Nuet nup biga tauk ko! Ko gomang nangara ko kiwem te nanga saongam se iru ko bilangman le bagara ningo Jisas Kraist ko kuera barasa ningi aniso mu nangaram. ⁴Bagara imi mu kumik mena namara mena, karur paga mena, le me yumu namuruk e. Bagara imi mu heven te kumi nangaruwoso. ⁵Ni Kaem ko sokel ko biuta ningi bagasam le nanga arutam mu tom nukum te wetang awurok ko. ⁶Imi ni ko nunguru amilmil asam, overese kam mi te yukup duap duap nigruk se neneman batok ko mu nengete tairok ko. ⁷Imi nengemang ningi nunguning te wetang aruk ko, nangamang ningi nunguning manga koma biga mena namara mu kiam, tama ningi namoso ta wre. Iwita artaso mu tom Jisas Kraist tai artuk mu nengemang ningi nunguning mu ko amilmil biga kapruk ko. ⁸Ni kumik me arigem, bre ni gemang motam ningi ko kuesam. Aitaak mu ni me ariksam, bre ni ko gemang ningi nunguning aso le ka amilmil wre ko bala ko me terong. ⁹Ni aitaak mu ni ka gemang ningi nunguning, ko koma towasam, ka marak ko ningo nuam. ¹⁰Propet alo bagara ningo ningimik aruk ko balman, le nongota nung ko nunguru ko ikimon ko, duap karo grungmu laga kasan, ¹¹Kaem ko Bur nunga ningi baga se nuguring te balu kaso Kraist yukup yeman giok le kueruk le mararuk barasuk ko, tom kam aguwaya wre te. ¹²Nononga te wetang aram se ko ikiman le ko balu kau kasan mu nononga mena, bre nenenga, aitaak Holi Spirit heven beteram le tai kaparam le kari kuring te wetang awuram---melsak engel alo aringmon ko kua laga kasan bre. ¹³Buta se nina pempem la ika sinar karo bagaral ko. Ninga aolak suenla nunguru kiti gurugal ko. Nanga logara suwanta Jisas Kraist kate anirok se tom nu tai artuk mu nanga ningo balu nangaram mu nangimik aruk ko. ¹⁴Kuring kaora kurang iwita, wuleng kala nangamang gia ko kiwem kasa me ika se bita karo waman mu aitaak me kaoral ko. ¹⁵Kaem Biga ninga arutam mu ko bagara laili, avere se, nina, ninga bagara aolak lilim la te laili kaural ko. ¹⁶Kaem ko den te nanga maonam, "Nina laili aral ko, mu awuk Ani laili." ¹⁷Se ni arusam "Ba" masam nu o ana karimes nanga betera kaora, ari se nanga tuetso ana kari te iki karosan iwita mena, wre se ninga bagara aolak tom imi te mu Biga ko ikise lagaral ko. ¹⁸Nina ikisan manga mel mena namara mu bagara aolak memek ninga garuk ninga kasurman mu me ninga dia tam. ¹⁹Bre mena, Kraist sipsip godek kumik memek mena wre iwita artam, le ko gue laili te ninga dia tam. ²⁰Melsak suenla mena ko kam te Ba Biga Kraist atumu kiram anananga memek ko kueruk ko, le aitaak kam nukum te nenenga te wetang awuram. ²¹Nu te nina Kaem ko nengemang ningi nunguning aso, le marak tuam se maragaram barasam se nup biga tuam, buta se nenenga nengemang ningi nunguning se ningo ko nengemang aniso mu Kaem kate. ²²Nina den nunguning ikiman le karo tusan wre se nengemang motam nikinang pagam. Wre se ninimi nengemang tual ale; nengemang motam lilim la ninimi ko nunguru kural ko. ²³Nina iru ko bilangman, Kaem den marak karo se me mena namara wre ninga saongam se nina iru ko artaman. ²⁴Mu awuk, " Karimes mu sirsir iwita, nanga ariga mu sirsir ko muguri wakla artaso iwita. Sirsir maraka namoso se ko muguri wakala kapa mena namoso iwita, ²⁵bre Kaem ko den mu kumik mena namara mena." Den imi mu den nunnguning se den ningo nina ko ikiman.

1 John

Chapter 1

¹Den marak ago duap te artam mu ana ko ikiman ana nanga namotam te aringman ale ko batongman ale nanga nagiting te den marak ago mu iluman ²Se marak mu wetang te artam , se ana aringman , le ko ninga manorsan , Marak mu po pempem la Ba Biga lak bagakoso , bre anananga te wetang artam. ³Ana namotam te aringman le nadae te ikiman bre nenenga manorsan , se nina karotala ananangrak ika koma suwanta karonak ko . Se ana mu ba se ko namar , Jisas krist nongrak koma suwanta . ⁴Se den imi ana nika tegarek San mu , Nika amilmil mu neruk se dir mauko . ⁵Den imi ana noko te ikiman mu ana nika manarson , mu Kaim wikinang , Se noko ningi mu tiromrom mena biya. ⁶Se ana balnak ale noko nup patowasan manak ale tiromrom ningi dugukaronak , mu ana kawel, San , ale den nunguning me karo Tusan . ⁷Bre ana nikinang e aolak to wanak nu nikinang te bagoso woiwita , musela narimikaro nanga Bagara mu suwanta , se ko namar Jisas ko gue te nanga yukup suen la suwurok ko . ⁸Bare ana balnak ale yukup mena balnak , mu ana nangta ninimi kulursan , se den nungning mu ananga ningi me anise . ⁹Bare anananga yukup mu apunak my , nu ko den karok le nanga yukup mi kutuworok le lilim la suwu sapurok ko . ¹⁰Bare ana balnak ana nangimik yukup mena manak mu ana nu kawel Kari ko balsan , se nako den anananga ningi me aniso .

Chapter 2

¹Aninga kurang , melsang evere ani nika te garekrem mu ni mu yukup me nuguru ko . bare awuk aviri ya yukup beteso ,ana betala wetang te sangronak , Ba Jisas krise mu diram suwanta . ²Nu mu gomang ngaram nanga yukup ko , ale nanga la mena . bare ali lilim la ko . ³Ireta se ana mu ana noko ikesan , mu awuk noko lo karo baganak mu .

2 John

Chapter 1

¹O Kari supling kote , se o Kaem ko Karimet nongote , ani nungningta nunga kuasam la anila mena , bare awiri ya lilim la den nungning ko aikido mu karotla . ²Mu awuk den nungning nanga ningi ariso le pempem la nangarak anirok ko . ³Ba Kaem se ko namar Jisas kraist , Kaim ko kurang , ningi nungin Sa kura . ⁴Ani nunguru amilmil lasam , mu awuk nika kaurang sang nungarkem mu aloak kewem nunguning ko wrekaro wasn , O Ba ko lo te nangaram bre . ⁵Se aitaq ani sokel karo imet , nika manorsam , Ani garek batagem mu lo iru mena , Bare mu ana girakala la taman , mu ana tiran siki nunga kuaneko . ⁶Se imi ninimi ko kuasan , mu ana lo balso mu te alok tanak ko , imi mu lo girakala la ni ikem se ni mu te alok ilup ko . ⁷Kari kawel suen biya ali imi te arataman , Mu nuna balsan le Jisas Kraist nu Kari ivita me tiram masan . Imi mu Kari kawel se Kristus kawel . ⁸Keta Nimi ariko , wura kowar ana ilimla betem mu ko koma lilim la toko . ⁹Awiri ya girok namaruk le , Kristus ko den me tauk , mu nu kaim me taso . Nu awiri ya den ikiso mu nu ilagala Nuet se Namar taso . ¹⁰Se awiri ya tirok le den me katirok mu ni me ilup ko le me kawam ningi aru ko . ¹¹Mu awiri ya nu aruso mu nu ilak kavetso le memek between . ¹²Ani melsak kasik biya nika te garek ariko , ale ani ika me towasam , garek Tapal se Gripel te me garekirik ko . Bare ani nika te tairek le , nangma kasurnak ale ko baliko , se ananga amilmil mu bigala Artuko . ¹³Kuirang ka bo kota mu nunga amilmil nika te .

3 John

Chapter 1

¹Ani kari supiling garek ilu angamang motam Gaius kete, me kawelsam ka kuesam. ²Ka kuesam, aga guranek mu ni yukup yeman bo me ariko am terong la bager ko, o ka marak terong la aniso iwita. ³Tom nanga singsang taiman le ni den nunguning karo tuese, baluwasam maman mu ani am nunguru amilmil arem. ⁴Tom aga kurang lo den nunguning karo tusan mu ko nirung ikisam mu ani am nunguru amilmil asam. ⁵Ka kuesam, tom ni nanga sikisaki nunga sangorsam agi me nunga ika nunga sangorsam mu kiwem diram se kiwem nunguning la bita karo ko. ⁶ota mutang mu nika kiwem ningo mu o kagin ningi bagasan mu nunga manarmon ko. Kiwem Kaem motam te diram mu karo le o aolak ilu wasan mu nunga sangaru ko. ⁷Kaem ko nup bre bigala nunga ika te ani kaso wre se meltutuk bo ilumon le karo aolak ilumon ko mu nungamli kapakaso. ⁸Kari iwita wre nunga ilu taginak mutang mu sele ana karotla den nunguning ko wura kari. ⁹Ani grek bo batagu kagin ko karimes nungarem, bre Diotrephes, numi gira ko bitawra, mu anananga me kueso. ¹⁰Ani tairek agi mu ko balik se ko ikal ko, anananga balu maguvso. Kiwem umu la mena, launwira namaman mu me nunga ilu tagiram, bre nanga singsang nunga ilu tagiman mu kagin ningi nunga kaoram se artaman. ¹¹Ka kuesam, kiwem memek me karo tue ko kiwem ningo la bita karo ko. Kagirip Kaem lak bagoso mu kiwem ningo la beteso; awiria kiwem memek beteso mu Kaem ko me kiso. ¹²Demetrius mu imi ko iki saposo le den nunguning mu karo ko ikiso. Ana nung imi ko ikisapra la, se ana me kawelsan ana nunguning bre balsan. ¹³Ani melsak suen biga ko garek arik ko mu aniso, bre aga ika te mu garek te me nengete iluwok ko. ¹⁴Bre aga ika te mu kruowruk ningarkik, le nanimi nangama ari se nanimi karo balnak. ¹⁵Lila nenge

Jude

Chapter 1

¹Jud, Jisas Kraist ko wura Kari, se Jams ko wira, o nunga aru Ba Kaem ko gomang motam bala, le Jisas Kraist ko kumi bitawasan. ²Kaem ko gomang nangara se ko lila se ko gomang bataga mu bigala nengete. ³Aga yawara, ani garek iluwek le Kaem nanga arutam bre ko ninga manek ko negawa, bre aking e garekrem le ninga manorsam nangamang ningi nunguning ara ko kiwem wulengkla nanga kasurmam wre ko sail tagiral lo. ⁴Kagirip sang maga namomon ko lage te anisan bre tetelala ninga ningi wutukapam. Gop kari lo Kaem ko gomang nangara ko kiwem mel yam ko betesan, le Jisas Kraist ananaga Sopolang se nanga Biga nuburing tusan. ⁵Aitak aking ningamin paek ko karo kaesam—imi mu nina mainkala ko nunguru ikiman—Ba Kaem karimes sang Igip bagaman se nunga giam nongorak artam, bre wuradigite awiriya me nongomang ningi nunguning ara mu nunga minawuram. ⁶Engel alo karotla nunga kuwim sor Kaem balu nongoram mu te soar bagaman—Kaem nunga talipram, se tirotirom biga ningi bagasan, Kaem ko kam biga taiwo mu te moke te sanamomon ko. ⁷Am Sodom Gomorrah se sor wonong nunga laturman wore nunga kam te iwita, imeskari karo teredaong nana ko kiwem bita karo karo nama buruk kausik kiwem karotla bitakaro kasan. Imi nungumik te artam mu o awiriya mainte tama ningi kani maga ilu se lagruk ko tantrum. ⁸Am lage koma suwan te, ipingragrum alo imi nungumik guang maguwuglingsan. Biga nuburing tusan, le Kaem ko kiwol ningo ningo nunga balu maguwasan. ⁹Bre tom engel gira Mikel, Satan ilak Moses ko kumi guang ko tagi grungmu kasan, mu den memek bo ta te me maonam. Bre iwita maonam, "Biga ka ining kisiso!" ¹⁰Bre karimes imi mel bo me ko ikimon ta wre bala memek am karo artamon ko. Le mel i ko ika sonar tamon—o brukausik diwang nungumik gue te ko ikisan—mu nunga maguwoso silataso. ¹¹Am magomon ko! Kain ko lage te nama sapaman, le Balam ko pagura ningi namaman manga ko ika te. Kora ko korang kula le magara konra bre ningi you saranga namaman. ¹²Eta imi mu lias kore memek nenenga nam giam ningi bagasan. Nungumik dolra mena, nongota nutagu tugumon ko ika te. Tahiti nuwi kumik tuwik mena, dula gi karo namoso. Tam nunguning kapuruk ko iwita sisik warso—bre tam mu kueram bre, yager karo barukaman se maraka namaman. ¹³O gagi tamun samamer biga, ngusuk gemsan le nunumi dolra te betesan. Nuna mu o baras lo, tirotrom biga ningi бага ilu lagmon ko kuwim nongormam bre. ¹⁴Inok, nongotak ari Adam biring ko bilangaman se nu nutagu te bilangram, mu iwita balam, "Arigal ko! Biga ko karimes laili lilim biga ningi arta ko me terong wre karo taiwoso. ¹⁵Tairok le ilim la nanga tuetruk ko. Memek bitawra mu lilim la nunga taliprok ko, le munak memek suen la nako ko balman." ¹⁶O imi mu ngungung, kutuktuk, nongomang barasa ko kiwem karowra. Nunumi nunup patowra, ko kiwem te sang lo node nungumik maguwasan. ¹⁷Bre ni, angamang motam, den Biga Jisas Kraist ko wura kari balu langman mu ko kamin tugum ko. ¹⁸Nuna ka manorman, "Tom nukum te mu den pelpel bala ko kari mu nongota nunga nongomang barasa karomon ko." ¹⁹Karimes imi mu aruruwra bagara me ko kisan. Me grisplaga, se Bur Laili nunga ningi me bagoso. ²⁰Bre ni, angamang motam, nangamang ningi nunguning ko kiwem nika te aniso werete nimi sokel tui ko, le Bur Laili ko sokel te guranek bitar ko. ²¹Kaem ko gomang nangra ko munan ningi bagaral ko, le Jisas Kraist ko munan ningo mu kumi tunak se bagara pempem la mu nangaruk ko. ²²Awiriya nungamin enra karo mu nunga saongal ko. ²³Sang tama ningi mu nunga gial se artamon ko. Sang lo mu nguangra karo nunga saongal ko. Le nunga yemel guang kiwem memek ko karur karo mu am nunga mia nanuwural ko. ²⁴Se aitak nanga Biga nanga sanguk se me dagulu barasanak, le nanga sanguk se ko koma te nikinang biga ningi sanamanak, karur mena se amilmil aromemek karo, ²⁵am Kaem suwanta memek ningi nanga arutam Jisas Kraist nanga Biga te, nup biga, sor iramuram, le sokel girakala, aitak, se tom suenla. Nunguning.